# מעלות המדות — י; מעלת הבושת ומדת העזות



בני, בואו ואלמדכם מעלת הבושת. דעו בני כי מעלת מידת הבושת מעלה חשובה עד מאד, שכל מי שיש לו בושת פנים ניצול מן החטאים והעונות, כענין שנאמר ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים, ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, ואמרו חז"ל בעבור תהיה יראתו על פניכם, זו בושה. לבלתי תחטאו, מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא. מיכן אמרו סימן יפה לאדם שיהא בושן. ואמר חכם אחד: סימן הבנים הכשירים הבושת הנראה על פניהם.

ומעלת המידה הזאת אינה נמצאת אלא בחסידים ויריאי חטא, כמו שאמרו חז"ל כל המתבייש לא במהרה הוא חוטא, וכל מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני.

בני, בואו וראו כמה גדולה מעלת הבושת לפני המקום, שאפילו עבר אדם כמה עבירות ומתבייש מהן ואינו שונה בהן הקדוש ברוך הוא מוחל לו על כל עוונותיו, כענין שנאמר (יחזקאל טז, סג) למען תזכרי ובושת. ולא יהיה לך עוד פתחון פה בכפרי לך לכל אשר עשית נאם ה' אלהים. וכן מצינו בשאול בשעה שהעלה שמואל על ידי האשה בעלת אוב ואמר לשאול (שמואל א כח, טו) למה הרגזתני להעלות אותי ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי וה' סר מעלי ולא ענני גם ביד הנביאים גם בחלומות ואקראה לך להודיעיני מה אעשה, אבל אורים ותומים נתבייש להזכירם מפני שהרג כהני נוב ומחל לו הקדוש ברוך הוא, כענין שנאמר מחר אתה ובניך עמי במחיצתי מחר אתה ובניך עמי במחיצתי. ואמרו חז"ל כל העושה דבר עבירה ומתחרט בה מוחלין לו מיד, שנאמר וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במנאפים ובמכשפים ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר, (ר"ל) אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני, הא יראוני מוחלין להן. וכן הוא אומר ומדה ועוזב ירוחם. ואמר חכם אחד הזהר במדת הבושת, כי הבושת מורה על פני הנדיב. ואמר מי שיעטוהו הבורא מעיל הבושת יעלמו מומיו מבני אדם.

גדולה היא מדת הבושת שבעבורה יזכה האדם למעשים טובים, ולא עוד אלא שזוכה לגן עדן, שכך אמרו חז"ל, עז פנים לגיהנם ובוש פנים לגן עדן. ואמר חכם אחד הבושת והאמונה נצמדות כשתסתלק האחת תסתלק חבירתה. ומהו הבושת, שיהיה האדם מתבייש מנפשו וממעשיו בינו לבינו ויתבייש גם מן האנשים ויהיה צנוע בכל דרכיו ובכל ענייניו וידקדק עליהם שלא תיוולד בהם שום דופי ודבר של גנאי שאם יראו אותם או ישמעו אחרים שלא יוכל להתבייש מהם ויסתכל בתחילת הדבר קודם שיעשנו כדי שישתדל לעשותו שלא יבוא עליו לידי בושה ויהיה צנוע במאכל ובמשתה כדי שלא יתגנה ויתבזה ויתבייש מן הבריות. ויתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו. כלל הדבר, יתבייש מן הבורא ואז תשלם לו מעלת מדת הבושת על שלמותה. כמו שאמר חכם אחד כשתעשה דבר בתוך ביתך תתבייש מבני ביתך, וכשתעשה דבר בשוק תתבייש מן האנשים, ואם לאו תתבייש מעצמך. ואם לא תתבייש מעצמך תתבייש מנפשך. ואם לא תתבייש מנפשך תתבייש מאת הבורא הרואה אותך.

בני, הוו זהירין במידת הבושת, שבשעה שאדם מתבייש מן האנשים הרי הוא נזהר מן הדברים המגונים והמכוערים ואינו נכשל בהן. וכל שכן אם מתבייש מן הבורא שלא ייכשל בעבירה ועון, וכל מי שאין לו בושת פנים כבר הותרה התורה בעיניו, כמו שאמר חכם אחד סוף מה שקיבלנו מדברי הנבואה כשאינך מתבייש עשה כל רצונך. ואומר לא יגיע לבושן חשד כאשר לא יגיע לנאמן קול מן הגזילות והגניבות. ושאלו לחכם מהו הבושת, אמר השכל. אמרו לו ומהו השכל, אמר הבושת. ואמר אחר הבושת היא דרך החיים הארוכים. ואמר אחר חיי בני האדם בזכות האמונה והיראה ימים רבים ואחר כך חייו במידת הבושת והענוה והשפלות.

בני, הוו זהירין שלא לבייש פני חבריכם אפילו בינכם לבינם, וכל שכן שלא לביישם ברבים, מפני שהיא מן העבירות חמורות שבתורה, שכך אמרו חז"ל, כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים, דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חיוורא. ועוד אמרו כל המבייש את חבירו סופו מתבייש. ולא עוד, אלא שמלאכי השרת דוחפין אותו ומראין קלונו לכל באי עולם. ועוד אמרו כל היורדין לגיהנם יורדין ועולין, חוץ משלשה שיורדין ואינן עולין, ואלו הן הבא על אשת איש,

והמכנה שם לחבירו, והמלבין פני חבירו ברבים. תדע שבשביל שהלבינו פני בר קמצא ברבים סייעו הקדוש ברוך הוא ונחרב בית המקדש.

ואף על פי שהזהרתי אתכם במעלת הבושת, אזהירכם שאם טעיתם בדבר מן הדברים שאל תתביישו לחזור ולהודות על האמת, כי כל מי שהוא בוש לחזור להודות על האמת הוא הנקרא עז פנים בלי ספק. ואם חטאתם שוגג או מזיד בדבר מדברי התורה והמצות אל תתביישו להתודות עליו לפני המקום. וכן כשתסתפקו בדבר מדברי תורה או מדברי קבלה או בשום דבר מצוה אל תתביישו לשאול עליה אפילו קטון מכם במעלה ובשנים. ואל תתביישו לומר בדבר שאינכם יודעים אין אנו יודעין. ועל מה שלא שמעתם לומר לא שמענו. או אם שמעתם ואינכם זוכרין לומר שמענו ושכחנו, שכן משה רבינו עליו השלום הודה ולא בוש לומר לא שמעתי, כעניין שנאמר וישמע משה וייטב בעיניו. ואמרו חז"ל לא הביישן למד, ולא הקפדן מלמד. ותנא דבי אליהו, ישאל אדם את הפסוק אף על פי שהכל משחקין עליו, ואת ההלכה אף על פי שהכל משחקין עליו. יכניס אדם עצמו לגופה של תורה אף על פי שאינו בקי בהלכה כלום, שנאמר אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה. וכן אל תתביישו להזהיר את האדם ולהדריכו בדרך טובה, כי דבר זה אינו מדרכי האנשים השלימים במידותם. והבושת ההוא רע מהעזות. לכן בני הוו זהירין במידת הבושת כדי שתהיה תמיד יראת האל על פניכם לבלתי תחטאו. ואלהינו ברחמיו יצליחנו בה:

ואחרי אשר הגענו עד כאן לספר בשבח מעלת הבושת ובעליה, נספר בגנות העזות ובעליה כדי להדריכם במידת הבושת בעזרת שדי.

בני, דעו כי מדת העזות מדה שנואה מאד בעיני המקום מפני שהיא כסעיף מעבודת אלילים, ולא עוד אלא שבשביל עזי פנים השמים נעצרין מלהוריד טל ומטר, כענין שנאמר (ירמיהו ג, ג) וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם. ואמרו חז"ל (שבת קיט, ב) לא נחרבה ירושלים אלא מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה, שנאמר (ירמיהו ו, טו) גם בוש לא יבושו (והכלם) [גם הכלים] לא ידעו וגו'. והמדה המגונה הזאת אינה נמצאת בחסידים ואנשי מעשה אלא ברשעים, כענין שנאמר בהם (ירמיהו ה, ג) חזקו פניהם מסלע וגו'. ואמרו חז"ל (תענית ז, ב) כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע בפניו, שנאמר (משלי כא, כט) העז איש רשע בפניו. וכל מי שיש בו עזות פנים סופו ליפול ולישבר. ותנא דבי אליהו האימתנין והזיותנין ועזי פנים ובעלי זרועות עליהם הכתוב אומר כי זרועות רשעים תשברנה:

בני, בואו וראו כמה קשה מדת העזות, שכיון שיש באדם עזות פנים בא לידי רשע, כענין שנאמר העז איש רשע וגו'. ולא עוד, אלא כל מי שיש בו עזות פנים בידוע שנכשל בעבירה, כענין שנאמר ומצח אשה זונה היה לך וגו'. יהיה לך לא נאמר, אלא היה לך כבר. ואמרו חז"ל באגדה, ד' נקראו רשעים ואלו הן, הפושט יד על חבירו להכותו, אף על פי שלא הכהו נקרא רשע, שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך. הכית לא נאמר, אלא תכה. והלוה ואינו משלם, שנאמר לוה רשע ולא ישלם. ומי שיש לו עזות פנים, שנאמר העז איש רשע. ומי שהוא בעל מחלוקת, שנאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים. ושניהן היו בדתן ואבירם, עזות פנים ומחלוקת. ואין לך עז פנים שאין בו שמץ פסול שכך אמרו חז"ל עז פנים ר' אליעזר אומר ממזר. ר' יהושע אומר בן הנדה. ר' עקיבא אומר ממזר ובן הנדה. ומהו העזות, שעובר עבירה בפני בני אדם ואינו מתבייש נקרא עז פנים. והעובר עבירה ושנה בה, וההולך בקומה זקופה ובעזות מצח ואינו מתבייש הרי הוא כעובד אלילים, כענין שנאמר הובישו כי תועבה עשו גם בוש וגו'. אחרית העזות מחלוקת, ואחרי המחלוקת חרטה. ואומר העזות הוא החולי הגדול ורפואתו בעז פנים כמוהו.

אמנם לעמוד בעזות מצח כנגד הרשעים ועוזבי התורה כדי לייסרם ולהוכיחם, דבר זה טוב מאד, כענין שנאמר, הנה נתתיך לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומת נחושת. ועל זה ציוה שלמה ואמר ענה כסיל כאולתו. לכן בני הוו זהירין במדה המגונה הזאת ותרחיקנה מעליכם, ואל תשתמשו בה כדי שלא תוכל להתגבר עליכם כי כל מי שיש בו המדה המגונה הזאת יתרחקו ממנה בני אדם ויסורו מעליו. והאלהים יצילנו מן המדות המגונות והפחותות ויעלנו אל המעלות העליונות ברחמיו וחסדיו הרבים, אמן: